

Laura Rožman

Dr. Branka Čagran

Vloga šolskih svetovalnih delavcev v času kulturno-ekonomske krize

Izvirni znanstveni članek

UDK: 37.048:304(497.4)

POVZETEK

V prispevku se osredotočamo na vlogo šolske svetovalne službe pri reševanju kulturne in ekonomske krize. V teoretičnem delu prispevka opredeljujemo naloge, vloge in pomen šolske svetovalne službe oz. šolskih svetovalnih delavcev ter pomen izrazov kulturna in ekonomska kriza. Kot pot iz krize vidimo družbeno odgovornost. V empiričnem delu prispevka predstavljamo rezultate anketne raziskave, ki smo jo izvedli med šolskimi svetovalnimi delavci v slovenskih osnovnih in srednjih šolah. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kako šolski svetovalni delavci zaznavajo to krizo, kakšno znanje in izkušnje imajo na tem področju ter kako ocenjujejo pomembnost posameznih delavcev na šoli pri reševanju te problematike.

Ključne besede: šolski svetovalni delavci, kulturno-ekonomska kriza, znanje, družbena odgovornost, usposobljenost

The Role of School Counsellors during the Cultural and Economic Crisis

Original scientific article

UDK: 37.048:304(497.4)

ABSTRACT

In the article we focus on the role of school counselling services in solving the cultural and economic crisis. In the theoretical part we first define the tasks, roles and meaning of school counselling service or of school counsellors, and the meaning of the terms cultural and economic crisis. We see social responsibility as a way out of the crisis. In the empirical part we then present the results of a survey research carried out on this topic among school counsellors in Slovenian basic and secondary schools. The intention of the study was to determine in what ways the school counsellors perceive this crisis, what knowledge they

had in the field of work and in what ways they estimate the importance of individual school professional in solving the problem.

Key words: school social work, cultural and economic crisis, knowledge, social responsibility, qualifications

Uvod

Problem, ki ga opisujemo v članku, ni nov. Danes veliko govorimo o kulturno-ekonomski krizi in reševanju le-te. Svetovalno delo že vso svojo zgodovino nosi odsev časa, saj tudi na ta segment šole vplivajo družbene spremembe in šolska politika (Resman 2008, 7). Šolska svetovalna služba se sooča z aktualnimi družbenimi problemi, kot so spremembe družine, spremembe kulture, na poklicno svetovanje vplivajo razmere na trgu dela, ekonomska kriza vpliva na pojav ali porast revščine in podobno (Resman 2008). Družbena odgovornost in vzgoja za družbeno odgovornost se kažeta kot pomembna za rešitev iz sedanje kulturne in ekonomske krize, zato bi morala postati eno izmed temeljev načel dela šolske svetovalne službe (Hrast et al. 2013; Mulej et al. 2013; EU 2011; ISO 2010).

V nadaljevanju prispevka bomo opredelili vloge in naloge šolske svetovalne službe, pomen izrazov kulturna in ekonomska kriza ter prikazali pomen družbene odgovornosti za rešitev iz krize. V zadnjem delu prispevka predstavljamo rezultate anketne raziskave, ki smo jo izvedli med šolskimi svetovalnimi delavci v slovenskih šolah.

Vloge in naloge šolske svetovalne službe

Šolska svetovalna služba je eden pomembnejših delov šolske organizacije in delovanja, saj predstavlja na eni strani temeljno zavetje učencev, na drugi pa podporo učiteljem in staršem. Tako v dokumentu *Programske smernice, svetovalna služba v osnovni šoli* (1999) kot tudi v *Programske smernice, svetovalna služba, programi srednješolskega izobraževanja* (2008) najdemo enako opredeljene temeljne naloge svetovalne službe.

Njena temeljna naloga je, da se na podlagi svojega posebnega strokovnega znanja preko svetovalnega odnosa in na strokovno avtonomni način vključuje v kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj vzgojno-izobraževalnega dela v vrtcu oziroma šoli s tem, da pomaga in sodeluje z vsemi udeleženci v vrtcu oziroma šoli in po potrebi tudi z ustreznimi zunanjimi ustanovami (Čačinovič Vogrinčič 2008, 5).

Tako pomena šolske svetovalne službe ne gre nikakor prezreti. Šolska svetovalna služba naj kljub vsem družbenim in drugim spremembam ohrani svojo usmerjenost v preventivo, razvojno, sistematično in sistemsko usmerjenost in s svojim delom pomaga ne le rizičnim, ampak vsem učencem, hkrati pa naj v reševanje problematike vključuje tudi starše in učitelje (Resman 2008).

Šolska svetovalna služba pomaga, da učenci in šola uspešno uresničujejo vzgojno-izobraževalne cilje. Šola v svojem temeljnem namenu omogoča vsem učencem optimalen razvoj glede na njihove sposobnosti, svetovalna služba pa sodeluje pri uveljavljanju tega načela (Privošnik in Urbanc 2009). Delo šolske svetovalne službe obsega skrb za pomoč učencem, pomoč pri snovanju vzgojno-izobraževalnih aktivnosti in ima pomembno vlogo pri »humanizaciji vzgojno-izobraževalnega sistema« (prav tam, 414).

Šolska svetovalna služba ima pomembno razvojno nalogo, ki jo uresničuje s spodbujanjem in razvijanjem psihofizičnih lastnosti učencev. V svojem delu učencem pomaga pri njihovem osebnostnem razvoju in jim pomaga »razviti produktivni slog življenja v danih socialnih okoliščinah« (Privošnik in Urbanc 2009, 415). Iz tega izhaja, da ima šolska svetovalna služba pomembno vlogo pri pomoči otrokom in njihovim staršem, ki se na šolske svetovalne delavce obrnejo zaradi problemov, ki izhajajo iz kulturne in ekonomske krize. To delo pa je zato zelo zahtevno – zahteva znanje pedagogike, psihologije, temeljnih načel socialnega dela in metodologije raziskovanja na tem področju (prav tam). Pomembno je kompleksno reševanje tako pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj, kjer šolska svetovalna služba opravlja dejavnosti pomoči, razvojnih in preventivnih dejavnosti ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije (Čačinovič Vogrinčič 2008).

Mnogi otroci in mladostniki se vsak dan soočajo s težavami in kompleksnimi problemi. McElearney et al. (2007, 95) navajajo, da pomanjkanje dostopne in primerne profesionalne podpore za otroke in mladostnike pomeni, da mnogi te probleme nosijo s seboj v šolo, kar se odraža v njihovem vedenju in slabših akademskih dosežkih. To dejstvo šolski svetovalni službi daje še nekoliko večji pomen.

Ekonomska in kulturna kriza

V SSKJ (2000) je *kriza* opredeljena kot:

- stanje v gospodarstvu, ko se ugodne razmere za razvoj začnejo hitro slabšati,
- duševno stanje, ko je človek nesposoben premagati subjektivne in objektivne ovire,
- obdobje v akutni bolezn pred spremembo na boljše ali (bistveno) slabše.

V Oxford English Dictionary (b. l.), na primer, pa najdemo razlago, da je kriza:

- čas izrazitih težav ali nevarnost,
- čas težkih in pomembnih odločitev,
- kritična točka pri poteku bolezni, ki ji sledi bodisi izboljšanje stanja ali smrt.

Ekonomska kriza, ki se je pojavila v letu 2008, je pomembno vplivala na posameznike in družbo. Gospodarska kriza je svoje posledice pustila (in jih še pušča) na mnogih področjih, tudi na ravni vzgoje in izobraževanja ter družine. V času ekonomske krize se izobraževalni sistemi v veliko državah soočajo s problemom zmanjševanja finančnih sredstev, kar lahko vodi do znižanja kakovosti

pouka in izobraževalnega sistema ter zmanjša vlogo izobraževanja v družbah znanja (Pârgaru et al. 2009, 646).

Še globlje pa je ekonomska kriza zarezala v družino in njene dohodke. To močno vpliva tudi na življenje in življenjski standard mnogih otrok in mladostnikov, ki si zaradi brezposelnosti staršev ali zaradi nizkih družinskih dohodkov le težko privoščijo kaj več kot od osnove za preživetje ali pa ostanejo celo lačni, brez šolske malice. Na ravni družine je kriza najpogosteje pogojena z izgubo službe oziroma virov dohodka. Tako se zaradi izgube služb in s tem zmanjšanega finančnega dohodka (kar je prinesla predvsem ekonomska kriza) pojavljajo izgube stanovanj, povečana lakota, znižanje življenjskega standarda (Schaffner Goldbergin 2012, 211) in še bi lahko naštevali. Pojav ekonomske neenakosti in vse večjega razkoraka med nižjimi in višjimi družbenimi razredi, vse večjih rezov v plače in vse več groženj z izgubami služb ljudje vse težje vzdržujejo življenjski stil srednjega razreda (prav tam). Ekonomska revščina in brezposelnost enega ali obeh staršev, mamila, alkohol in podobno lahko zelo neposredno in negativno vplivajo na razvoj otrok in njihovo zdravje. Resman (2008, 8) izraža skrb, saj se ti trendi nadaljujejo in otroci odvisnikov tudi sami v vse mlajših letih posegajo po drogah in alkoholu. Družina po njegovem mnenju zaradi opisanih situacij postaja vse bolj disfunkcionalna, zato je pomembno, da je preventivni program šolske svetovalne službe dober. Vsi ti dejavniki pa se povezujejo že s kulturno krizo.

Sintagma *kulturna kriza* je Bidney razlagal že leta 1946. Meni, da je kulturna kriza negativen pojav, ki vključuje razpad, uničenje ali opustitev nekaterih osnovnih elementov sociokulturnega življenja (Bidney 1946, 536). Obstajajo različni tipi kulturne krize glede na dejavnike in pogoje, ki so do nje pripeljali. Glede na to, da ima razvoj kulture svoj potencial v naravi in človeški kreativnosti, lahko v osnovi govorimo o naravni in kulturni krizi. »Naravna kriza so tiste prekinitve družbeno-kulturnega življenja, ki jih prinašajo dejavniki, ki so bolj ali manj zunaj človekovega nadzora« (prav tam). Tukaj govorimo o pojavih, kot so poplave, nevihte, potresi, suša ..., ki motijo družbeno in kulturno rutino, in zaradi tega se pojavljajo stanja izrednih razmer. Naravne krize v vseh družbah spremljajo razni kulturni rituali in ceremonije. Bidney govori tudi o tem, da naj bi se število teh pojavov zmanjševalo z večjim razvojem znanosti (gradnja jezov za zaščito pred poplavami, namakalni sistemi za zaščito pred sušo ...). Vprašamo se lahko, ali to resnično drži. Prvič, če so ti pojavi bolj ali manj neodvisni od človekove dejavnosti, kako sploh lahko vplivamo na preprečitev teh pojavov. Morda lahko le omilimo posledice? In drugič, z napredkom znanosti (na primer jedrska industrija) lahko še povečamo pojavnost teh nesreč. Toda to je že tema druge razprave, tukaj samo nakazujemo dilemo. Naravna kriza ljudi združuje, ne glede na njihove rasne, kulturne in druge značilnosti. »Kulturna kriza, v pravem pomenu besede, je neposredna posledica nekaterih disfunkcij v naravi zelo formalno in dinamično določene oblike kulture« (prav tam). Kulturna kriza lahko vpliva na vse, ali pa le na nekatere člane družbe. Industrijski prepir ali državljanska vojna sta primera tako imenovane notranje

kulturne krize, svetovna vojna pa je primer tako imenovane zunanje kulturne krize. Ko se družba znajde v krizi, se morajo vsi človeški viri znanja in modrosti kar se da najbolj izkoristiti za zagotavljanje osnovne diagnostike in k iskanju smeri za rešitve (Bidney 1946, 534).

Med družbenimi (?) znanstveniki in filozofi prihaja do radikalnega spora oziroma nesoglasja glede narave in izvora kulturne krize. Idealisti (kot je na primer Sorokin) to krizo razumejo kot odraz temeljnega duševnega in duhovnega razpada ali kot razpad (današnje) materialistične in senzitivne kulture. Razumejo jo tudi kot družbeno preizkušnjo ali konkreten družbeni konflikt med družbami, ki je le zunanja posledica bolj temeljnega ideološkega prehoda. Na drugi strani pa materialisti in pozitivisti trdijo, da je treba iskati vzrok v družbeno-ekonomski anarhiji in prepiru med družbenimi razredi, družbenimi institucijami, ideološki konflikt pa se šteje le za projekcijo ali odsev tem v spopadu tehnoloških in socialnih interesov. Oboji pa gledajo na kulturno krizo kot na neizogiben, naravni fenomen. Vendar tisti, ki imajo na krizo takšen pogled, le pasivno čakajo na razplet in končni rezultat (Bidney 1946, 534). Szpociński (2006, 80) govori o »krizi« in »izginotju«. Tako lahko predpostavljamo, da kriza pomeni izginotje nečesa – finančna kriza pomeni »izginotje« denarja, kulturna kriza »izginotje« kulturnih in drugih vrednot, povezanih s kulturo. Bidney (1946, 534) nakazuje na obstoj krize vrednot in krize odnosov kot sestavnih delov kulturne krize. Po njegovi teoriji gre torej za razpad temeljne lestvice vrednot in vzpostavitev novega in drugačnega sistema vrednot.

Kolar et al. (2010) so raziskovali, kako je kriza vplivala na vrednote potrošnikov v Sloveniji ter v Bosni in Hercegovini. Raziskave, ki je bila opravljena na skoraj 8000 prebivalcih teh dveh držav, sicer ne moremo direktno povezati z vrednotami učencev in dijakov, nam pa lepo pokaže spremembe v sistemu vrednot pred finančno krizo in v času le-te. Izbrali smo vrednote, pri katerih se je pokazala največja razlika med letoma 2007 in 2009. V obeh državah se je pomembnost pri vrednotah bogastvo, socialna moč, avtoriteta in vpliv od leta 2007 do 2009 zvišala. Pri vrednotah varnost družine, uživanje v življenju, skrb za okolje, svoboda, samodisciplina in celo zdravje pa se je pomembnost znižala. Pri Slovencih je opaziti razliko predvsem pri vrednoti poštenost, ki je v teh dveh letih izrazito izgubila svoj pomen. Na drugi strani pa Musil in Lavrič (2010, 330) ugotavljata, da se je pri mladih zgodil premik k bolj individualističnim vrednotam oz. vrednotam individualizma. Ugotavljata tudi, da so vrednote imeti moč nad drugimi, biti avtoriteta in vznemirljivo življenje izgubile pomen med letoma 2000 in 2010, kar je v nasprotju z ugotovitvami avtorjev, ki so raziskovali v BiH. Zakaj je temu tako? Tega brez poglobljene raziskave ne moremo ugotoviti, lahko pa sklepamo, da je do razlik prišlo zato, ker je prva raziskava bila izvedena na potrošnikih in v okviru raziskovanja potrošniške kulture, druga pa na mladih v okviru raziskovanja mladine kot družbene skupine. Rožman (2011) pa v zvezi z vrednotami mladih ugotavlja, da mladi niso »brez vrednot«, saj so v njeni raziskavi veliko večino vrednot ocenili precej visoko. Nekatere raziskave (npr. Heinemann 2011, 35) pa govorijo tudi o

tem, da globoka ekonomska kriza z naraščajočo brezposelnostjo in zmanjšanimi perspektivami na trgu lahko vpliva tudi na zmanjšanje oziroma spodkopavanje vrednot. Heinemann (2011) poudarja moralo in govori o tem, da kriza znižuje standarde morale in negativno vpliva na moralo in moralno vedenje ljudi.

V okviru kulturne krize je potrebno opredeliti še krizo odnosov, ki se najpogosteje kaže v konfliktih, verbalnem in fizičnem nasilju in podobno. Konflikt se običajno začne zaradi pomanjkanja informacij. Učenci pogosto, ki se soočajo s konflikti, ne vedo dovolj o tem, kako medsebojno rešiti spor. Nesporazumi, ki so nastali zaradi razlik v kulturnem ozadju, lahko povečajo konflikt. Če učenci nimajo večšin za komunikacijo z nenasilnimi sredstvi pri reševanju sporov, se lahko stopnjuje do nesoglasja, groženj ali nasilja (Schwartz 1994). Tako je potrebno učence opolnomočiti za nekonfliktno reševanje sporov na ravni kulturnih razlik. Opaža se vse več otrok, ki so zanemarjeni, ogroženi in preplašeni zaradi nasilja (fizičnega, psihičnega, tudi spolnega) (Bučar Ručman 2004; Filipič 2002; Sedmak et al. 2006). Nasilje in agresija sta (še zmeraj oz. celo vse bolj) problema, s katerimi se soočajo svetovalni delavci v šolah. V družbi in v šolah se še zmeraj iščejo učinkoviti načini za preventivo in zaščito pred nasiljem (Resman 2008, 9).

Svetovalna služba in družbena odgovornost

Sklenimo, splošno znano dejstvo je, da so šolski svetovalni delavci odgovorni za humanizacijo vzgojno-izobraževalnega sistema (Privošnik in Urbanc 2009) in s tem tudi odgovorni za reševanje sedanje kulturno-ekonomske krize. Evropska unija in Inštitut za razvoj družbene odgovornosti (IRDO) vidita pot iz krize v družbeni odgovornosti. Bistvo družbene odgovornosti je po EU (2011) in ISO 26000 (ISO 2010) namreč osebnostna lastnost, ki se kaže v praksi organizacij kot:

1. odgovornost za vplive na družbo (namesto pravice vplivnih do zlorabe);
2. soodvisnost (namesto občutka neodvisnosti, ki v naravi in družbi ni mogoča razen pravno, brez medsebojne povezanosti in upoštevanja le-te ter sinergij na osnovi soodvisnosti);
3. celovitost (namesto enostranskosti pri odločanju in delovanju, ki je skupni imenovallec virov sedanje krize in vseh dosedanjih kriz, vključno z vojnam, tudi svetovnimi).

Družbena odgovornost je pojem, o katerem se vse več govori in piše. Pri tem konceptu se teži k delovanju za doseganje lastnih ciljev, zajema pa tudi skrb za družbene in okoljske probleme. Tako ima družbena odgovornost tri dimenzije: družbeno, ekonomsko in okoljsko (Prosenak in Mulej 2008, 10). Družbena odgovornost se vse bolj pojavlja tudi v podjetjih, saj jo mnogi poudarjajo kot nujno lastnost podjetij, v le-teh pa se kažejo mnoge ekonomske koristi družbeno odgovornega delovanja (Šarotar Žižek in Mulej 2008, 23). Ne le v podjetjih, tudi pri drugih organizacijah in posameznikih se kažejo pozitivni učinki družbeno

odgovornega delovanja – to se kaže, na kratko, v blagostanju človekovega življenja (prav tam).

Med naloge šolskih svetovalcev kaže zato vključiti tudi pomoč pri vzgoji za družbeno odgovorne vrednote vsakega posameznika, da bodo iz vse širšega kroga tistih, ki jo sprejemajo in prakticirajo, nastale kultura, etika in norme, zato da se podobne krize ne bodo ponavljale.

Pri vzgoji za vrednote družbene odgovornosti šolska svetovalna služba lahko izvaja dejavnosti pomoči, razvojne in preventivne dejavnosti ter evalvacije (Čačinovič Vogrinčič 1999). Glede na splošne naloge in vloge šolskih svetovalnih delavcev in značilnosti kulturne in ekonomske krize lahko rečemo, da imajo svetovalni delavci večjo vlogo pri reševanju problemov, ki se pojavljajo zaradi kulturne kot pa zaradi ekonomske krize. Ne glede na raven delovanja pa velja, da je uspešnost pomembno pogojena s kakovostjo njihovega sodelovanja z učenci, starši, učitelji, vodstvom šole in zunanjimi ustanovami.

Pri reševanju socialno-ekonomskih stisk se šolska svetovalna služba vključuje v iskanje in nudenje možnih oblik podpore družinam, ko je zaradi socialno-ekonomske stiske ogrožen učenčev razvoj (pomoč pri zagotavljanju šolskih potrebščin, koordinacija dodatne pomoči učencem, pomoč pri iskanju štipendij, subvencioniranje prehrane, šole v naravi in drugih dejavnosti ...). Pri tem je nujno, da sodeluje tudi z zunanjimi institucijami (na primer s Centri za socialno delo), ki imajo prav tako nalogo in možnost pomagati družinam s šibkim socialno-ekonomskim statusom (Čačinovič Vogrinčič 1999).

Ko govorimo o kulturnem vidiku, pa velja izpostaviti pomen sistema vrednot, ki ga šole najpogosteje izrazijo z vizijo šole (Vec Rupnik in Gonza 2010). Tako vzgoja za temeljne vrednote poteka že s samo klimo, kulturo in vedenjem v šoli (Peterson in Deal 2002), ob tem so pomembni tudi šolski rituali, ki so povezani s poslanstvom šole (slovesen sprejem ob začetku šolskega leta, praznovanje uspehov ...). Vzgojo za multikulturalnost in strpnost šolska svetovalna služba lahko uresničuje z uvajanjem medsebojne pomoči (Gril in Videčnik 2011) in inkluzijo otrok s posebnimi potrebami (Lesar 2009). Reševanje konfliktov je dejavnost, pri kateri ima šolska svetovalna služba precejšnjo vlogo. Vzgoja za ničelno toleranco do nasilja in odgovornost družbe za preprečevanje zlorab otrok sta ključnega pomena. Šolska svetovalna služba to problematiko rešuje s pogovorom z učenci in starši, delavnicami in predavanji za starše ter posebno z obravnavo otrok, ki so bili žrtve nasilja (Muršič 2012; Filipič 2012; Lešnik Mugnaioni 2012). Omenimo še prostovoljstvo v osnovnih in srednjih šolah (Židan 2007), ki krepi solidarnost, spoštovanje in socialne vezi. Poznan je program *Prostovoljstvo – krepitev vrednot nenasilja*, ki ga za strokovne delavce na področju šolstva izvaja Slovenska filantropija. Pridobljeno znanje je pomembna osnova njihovih prizadevanj za krepitev vrednote nenasilja na lastnih šolah.

Empirična raziskava

Namen empirične raziskave

V okviru empirične raziskave nas je zanimalo:

- kako svetovalni delavci v šolah zaznavajo kulturno-ekonomsko krizo,
- ali imajo svetovalni delavci znanje za reševanje problemov, ki se pojavljajo zaradi kulturno-ekonomske krize,
- ali imajo svetovalni delavci izkušnje z reševanjem problemov, ki se pojavljajo zaradi kulturno-ekonomske krize,
- kako svetovalni delavci ocenjujejo pomembnost posameznih delavcev na šoli pri reševanju problemov, ki se pojavljajo zaradi kulturno-ekonomske krize.

Ob tem smo preverjali vlogo delovne dobe in izobrazbe šolskih svetovalnih delavcev, velikosti šole, šolskega okoliša in vrste šole (osnovna, srednja šola).

Metodologija

Raziskovalna metoda

Uporabili smo deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo empiričnega pedagoškega raziskovanja.

Raziskovalni vzorec

Raziskava temelji na slučajnostnem vzorcu svetovalnih delavcev na osnovnih in srednjih šolah iz vseh regij v Sloveniji. V vzorcu je 136 svetovalnih delavcev, med njimi izrazito prevladujejo ženske (94,9 %), moških je le 5,1 %. Največ svetovalnih delavcev v vzorcu (68,4 %) dela v osnovni šoli, v srednjih šolah je zaposlenih 31,6 %. V mestnih šolah je zaposlenih 45,7 % svetovalnih delavcev, v primestnih pa 54,3 %. Največ svetovalnih delavcev ima 11–20 let delovnih izkušenj (33,8 %), tistih z do 5 in tistih s 5–10 leti delovnih izkušenj je enako (19,9 %). Svetovalnih delavcev z več kot 20 leti delovnih izkušenj je 36 (26,5 %). Med anketiranci izrazito prevladujejo pedagogi (38,5 %), sledijo psihologi (28,1 %), specialni in socialni pedagogi (15,0 %), najmanj je socialnih delavcev (12,6 %). Največ svetovalnih delavcev (38,0 %) dela na srednje velikih šolah, ki imajo med 300 in 500 učencev, najmanj (8,0 %) pa v šolah, ki imajo več kot 900 učencev.

Postopki zbiranja podatkov

Anketiranje je potekalo v marcu 2013. Svetovalne delavce smo anketirali s spletnim vprašalnikom. Anketne vprašalnike smo poslali po elektronski pošti na naslove osnovnih in srednjih šol, ki smo jih našli na spletni strani MIZKŠ, ter jih prosili, da pošto s povezavo do ankete posredujejo šolskim svetovalnim delavcem. S tem smo zagotovili potrebno varovanje osebnih podatkov, smo pa na drugi strani seveda povečali tveganje za osip vzorca anketirancev. Anketni vprašalnik nam prinaša splošne podatke o svetovalnih delavcih ter vse podatke v skladu z namenom raziskave. Večina vprašanj je zaprtega tipa, in sicer s stopnjevanimi in verbalnimi odgovori ter možnostjo samostojnega dopolnjevanja predloženih odgovorov.

Postopki obdelave podatkov

Podatki so tabelarično prikazani. Določene so absolutne (f) in odstotne frekvence (f %) ter aritmetične sredine numerično izraženih stopenj odgovorov. Odvisne zveze med spremenljivkami smo preizkusili s χ^2 -preizkusom, Mann-Whitneyjevim preizkusom in Kruskal-Wallisovim preizkusom.

Rezultati in interpretacija

V nadaljevanju po posameznih podpoglavjih najprej predstavljamo rezultate analize zaznavanja svetovalnih delavcev kulturno-ekonomske krize, za tem njihovo znanje na področju reševanja kulturno-ekonomske krize, izkušnje in njihovo oceno pomembnosti posameznih delavcev pri reševanju kulturno-ekonomske krize.

Zaznavanje kulturno-ekonomske krize

Svetovalni delavci v slovenskih šolah pogosteje zaznavajo ekonomsko (44,3 %) kot kulturno krizo (11,5 %); 39,3 % jih zaznava obe vrsti krize, le 4,9 % svetovalnih delavcev pa na svojih šolah krize ne zaznava. Ti rezultati so pričakovani, saj je ekonomska kriza na zunaj bolj opazna kot kulturna. Omenili bomo le najpogostejše odgovore svetovalnih delavcev na vprašanje, kako zaznavajo kulturno-ekonomsko krizo v njihovi šoli. Najpogostejši odgovori so razdeljeni v tri skupine glede na to, na koga/kaj se zaznavanje krize nanaša: na učence, na starše ali na šolo.

Pri učencih:

- pomanjkanje šolskih potrebščin,
- vpis dijakov v srednje šole bližje kraju bivanja,
- pomanjkanje denarja za športno opremo, oblačila in delovna oblačila (za prakso),
- na področju odnosov (slabši odnosi), nestrpnost,
- več odklonskega vedenja (kajenje, fizično nasilje ...),
- otroci se manj udeležujejo kulturnih prireditev,
- slabša splošna razgledanost otrok,
- kriza vrednot,
- v ospredju bolj materialne vrednote in hrepenenje po le-teh, kulturne in odnosne vrednote niso v ospredju,
- otroci ne vidijo ciljev in smisla,
- nagibanje pretežno k množični kulturi,
- manjša motiviranost za delo,
- slabši učni uspeh,
- znižana zaznavna perspektiva dijakov o možnostih zaposlitve,
- kriza identitete,
- dijaki vzamejo kakšen kos kruha več v jedilnici, ko menijo, da jih nihče ne vidi.

Pri starših:

- neplačevanje kosil,
- starši se ne posvečajo dovolj otrokom, kar se pozna v njihovem vedenju,
- več prošelj za subvencije za prehrano in šole v naravi.

Na nivoju šole kot institucije oziroma pri sodelavcih:

- manj možnosti za razne dejavnosti in manj izvenšolskih dejavnosti,
- več konfliktov med sodelavci v šoli,
- manjši obseg storitev za dijake v stiski (krčenje socialnih in zdravstvenih programov izven šole),
- manj izobraževanj za strokovne delavce v šoli.

Če povzamemo, se po oceni svetovalnih delavcev ekonomska kriza kaže v splošnem pomanjkanju finančnih sredstev na nivoju družine in šole, kulturna pa predvsem v odnosih in vrednotah.

Znanje svetovalnih delavcev za reševanje kulturno-ekonomske krize

Le 34,6 % svetovalnih delavcev trdi, da imajo potrebno znanje na področju reševanja kulturno-ekonomske krize. 50,0 % jih trdi, da znanja na tem področju nimajo, 11,0 % pa pravi, da imajo delno znanje na tem področju. Znanje na področju reševanja kulturne in ekonomske krize je nekaj, kar se v procesu izobraževanja svetovalnih delavcev ne omenja sistematično, za delo na tem področju ni nekega posebnega izobraževanja, večino znanja svetovalni delavci pridobijo z neformalnim samostojnim izobraževanjem.

Preglednica 1: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v znanju na področju reševanja kulturno-ekonomske krize glede na leta delovnih izkušenj in izobrazbo svetovalnih delavcev

Dejavnik	Kategorije	n	\bar{R}	χ^2	P
Delovne izkušnje	Do 5 let	25	66,42	11,058	0,011
	6 do 10 let	26	82,23		
	11 do 20 let	44	64,94		
	Več kot 20 let	35	53,11		
Izobrazba	Pedagog	51	62,85	1,975	0,578
	Socialni delavec	15	53,57		
	Socialni, specialni pedagog in defektolog	25	62,56		
	Psiholog	34	67,71		

Rezultati kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike glede na delovne izkušnje. Svetovalni delavci s 6–10 leti delovnih izkušenj ocenjujejo, da imajo največ znanja na področju reševanja kulturno-ekonomske krize, najmanj pa delavci z največ leti delovnih izkušenj.

Obstaja verjetnost, da je v ozadju te, sicer ne pričakovane smeri odvisne zveze, profesionalni razvoj svetovalnih delavcev. Znano je (gl. Javornik Krečič 2008), da le-ta pri učiteljih poteka po določenih fazah. Tako so za tiste z manj delovnimi izkušnjami (npr. 5 do 10 let) značilni poklicna stabilizacija, aktivnost, fleksibilnost,

entuziazem, medtem ko se pri najbolj izkušenih (npr. z več kot 20 leti) kažejo vzpostavljanje odnosov z distanco, umirjenost, tudi konservativnost. V našem primeru gre za svetovalne delavce, pri katerih z leti delovnih izkušenj pada ocena njihove usposobljenosti za reševanje problemov kulturno-ekonomske krize.

Glede na izobrazbo svetovalnih delavcev razlika ni statistično značilna.

Izkušnje svetovalnih delavcev z reševanjem kulturno-ekonomske krize

Kar 63,7 % svetovalnih delavcev ima izkušnje na področju reševanja kulturno-ekonomske krize, 36,3 % pa jih s tem nima izkušenj. Rezultat je pričakovan, saj se večina svetovalnih delavcev vsaj občasno sreča s kakšnim problemom, ki izhaja iz kulturno-ekonomske krize.

Preglednica 2: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v izkušenosti na področju reševanja kulturno-ekonomske krize glede na delovne izkušnje, izobrazbo, velikost šole, raven izobraževanja

Dejavnik	Kategorije	n	\bar{R}	χ^2	P
Delovne izkušnje	Do 5 let	23	75,04	6,421	0,093
	6 do 10 let	25	62,32		
	11 do 20 let	42	62,14		
	Več kot 20 let	34	54,59		
Izobrazba	Pedagog	47	55,10	6,528	0,089
	Socialni delavec	17	59,68		
	Socialni pedagog, defektolog ali specialni pedagog	23	56,76		
	Psiholog	33	71,23		
Velikost šole	Do 300	36	61,71	6,967	0,073
	301–500	47	59,13		
	501–900	29	58,59		
	Nad 900	11	84,23		

Rezultati kažejo, da med svetovalnimi delavci glede na vse zajete dejavnike ni statistično značilne razlike v izkušnjah z reševanjem problemov kulturno-ekonomske krize. Opozoriti pa velja na zaznane tendence razlik. V skladu z oceno znanja (preglednica 1) imajo svetovalni delavci z največ delovnih izkušenj in ki so (po Javornik Krečič 2008) v fazi distančnih odnosov, umirjenosti, najmanj izkušenj na tem področju dela. Obstaja tudi tendenca glede na izobrazbo ($P = 0,089$). Psihologi imajo na tem področju nekoliko več izkušenj kot drugi. Za tendenco razlike prav tako gre v primeru velikosti šole ($0,073$). Svetovalni delavci, ki delajo v šolah z več kot 900 učenci, imajo nekoliko več izkušenj na tem področju.

Preglednica 3: Izid Mann-Whitneyjevega preizkusa razlik v izkušeni na področju reševanja kulturno-ekonomske krize glede na šolski okoliš in raven izobraževanja

Dejavnik	Kategorije	n	\bar{R}	U	P
Šolski okoliš	Mestna	54	59,75	1660,500	0,792
	Primestna	63	58,36		
Raven izobraževanja	OŠ	84	59,93	1464,000	0,166
	SŠ	40	67,90		

Glede na šolski okoliš in raven izobraževanja med svetovalnimi delavci ni statistično značilnih razlik. Tako so svetovalni delavci v mestnih in primestnih šolah enako izkušeni, enako velja za primerjavo med svetovalnimi delavci v osnovnih in srednjih šolah.

Ocena pomembnosti posameznih delavcev pri reševanju kulturno-ekonomske krize

Preglednica 4: Povprečna ocena pomembnosti posameznih delavcev v šoli pri reševanju kulturno-ekonomske krize

Delavci na šoli	\bar{x}
Ravnatelj	4,30
Učitelj	3,78
Razredniki	4,46
Svetovalni delavci	4,44
Nepedagoški delavci	2,84

Svetovalni delavci menijo, da so razredniki (4,46) in oni sami (4,44) tisti, ki imajo najbolj pomembno vlogo pri reševanju problemov, ki se pojavljajo zaradi kulturno-ekonomske krize. Najmanjši pomen pa imajo po njihovem mnenju nepedagoški delavci, kar je povsem razumljivo. Dejstvo je, da prihajajo k svetovalnim delavcem zaradi teh problemov tako starši kot učenci sami.

Preglednica 5: Izid Mann-Whitneyjevega preizkusa razlik v oceni pomembnosti vpliva posameznih delavcev v šoli pri reševanju problematike kulturno-ekonomske krize glede na raven izobraževanja

Delavec na šoli	Raven izobraževanja	n	\bar{R}	U	P
Ravnatelj	OŠ	93	71,04	1763,500	0,211
	SŠ	43	63,01		
Učitelji	OŠ	92	69,51	1839,000	0,493
	SŠ	43	64,77		
Razredniki	OŠ	92	67,74	1954,500	0,896
	SŠ	43	68,55		
Svetovalni delavci	OŠ	93	71,42	1635,000	0,079
	SŠ	42	60,43		
Nepedagoški delavci	OŠ	93	68,83	1783,000	0,539
	SŠ	41	64,49		

Iz preglednice razberemo, da pri reševanju kulturno-ekonomske krize ni statistično značilne razlike v oceni pomembnosti ravnatelja, učiteljev, razrednikov in nepedagoških delavcev glede na to, ali svetovalni delavci delajo v osnovni ali v srednji šoli. Se pa pri oceni pomena svetovalnih delavcev kaže tendenca ($P = 0,079$), da svetovalni delavci v osnovni šoli sebi pripisujejo večji pomen kot svetovalni delavci v srednji šoli. Dejstvo je, da se svetovalni delavci v osnovnih šolah srečujejo z mnogo večjo variabilnostjo z vidika starosti učencev in s tem z njihovim kognitivnim in emocionalno-socialnim funkcioniranjem. Pomemben in zelo odgovoren del nalog predstavlja na primer začetna diagnostika s ciljem identificiranja močnih področij učencev. Svetovalni delavci tudi ob izteku šolanja učencev prevzamejo vrsto nalog, vezanih na poklicno usmerjanje. To je za svetovalno službo zahtevno in zelo odgovorno delo. V tem vidimo razloge, da svetovalni delavci v osnovnih šolah sebi pripisujejo nekoliko večjo pomembnost pri reševanju te problematike kot svetovalni delavci v srednjih šolah. Ti so v stiku z mladostniki, ki so v obdobju intenzivnega iskanja identitete. Družinske vrednote so na preizkušnji, vloga vrstnikov je vse večja, pogosti so razkoraki med njihovimi pričakovanji in pričakovanji staršev, šole, tudi svetovalnih delavcev.

Zaključek

Izvedli smo empirično raziskavo na reprezentativnem vzorcu svetovalnih delavcev slovenskih osnovnih in srednjih šol, da bi osvetlili, kako so svetovalni delavci vpeti v reševanje današnje kulturno-ekonomske krize. Pridobili smo naslednja temeljna spoznanja:

- svetovalni delavci pogosteje zaznavajo ekonomsko kot kulturno krizo;
- polovica svetovalnih delavcev ocenjuje, da nimajo potrebnega znanja za reševanje kulturno-ekonomske krize, to še zlasti velja za tiste z višjo delovno dobo;
- večina svetovalnih delavcev že ima izkušnje z reševanjem problemov kulturno-ekonomske krize, med temi jih je več z nižjo delovno dobo, psihologov in svetovalnih delavcev iz večjih šol;
- najvišjo pomembnost pri reševanju kulturno-ekonomske krize svetovalni delavci pripisujejo razrednikom in sebi, zadnje nekoliko bolj velja za svetovalne delavce v osnovni kot v srednji šoli.

Menimo, da bi svetovalna služba v osnovnih in srednjih šolah lahko veliko prispevala k reševanju težav, ki se pojavljajo zaradi kulturne in ekonomske krize, predvsem z vzgojo za družbeno odgovornost. Družbena odgovornost namreč pomembno prispeva k reševanju mnogih kompleksnih problemov, kot na primer: povečevanje razlik, socialna krivičnost, okoljske spremembe in tako dalje (Prosenak in Mulej 2008, 10). Za kakovostno življenje in reševanje te problematike je potrebno razumeti dejstvo, da je prav vse na našem planetu in v naši družbi med seboj zelo prepleteno, povezano in zato soodvisno. Z vzgojo za družbeno odgovornost

lahko prispevamo k izboljšanju celovite kakovosti življenja (blagostanje na ravni družbe in posameznika) in krepimo človeško solidarnost. Izkaže se, da je družbena odgovornost učinkovit koncept zoper aktualno ekonomsko in tudi kulturno krizo (Šarotar Žižek in Mulej 2008, 26).

S člankom smo želeli pokazati na problematiko kulturne in ekonomske krize in na pomen šolske svetovalne službe, ki lahko s konceptom družbene odgovornosti in vzgojo za družbeno odgovornost pomaga pri reševanju te krize, ki se vse bolj vpleta v naša življenja. Kot smo v raziskavi pokazali, se svetovalni delavci zavedajo svoje vloge pri reševanju te problematike in imajo s tem že nekaj izkušenj. Vendar pa moramo opozoriti na pomanjkanje znanja in potrebo po dodatnem usposabljanju in izobraževanju svetovalnih delavcev za implementacijo družbene odgovornosti v obstoječo šolsko prakso. Pri tem mislimo na primer na izvajanje delavnic, projektov pa tudi razgovorov z učenci (Čačinovič Vogrinčič et al. 2008) s cilji vzgoje za družbeno odgovornost.

Laura Rožman

Branka Čagran, PhD

The Role of School Counsellors during the Cultural and Economic Crisis

In this paper, we focus on the role of school counselling service in dealing with issues of cultural and economic crisis. First, we define the tasks, roles, and the importance of school counsellors or school counselling services, and the notions of cultural and economic crisis. Social responsibility leads out from this crisis. In the empirical part of the paper, we analyze results of the survey, which was conducted on the topic of school counsellors in Slovenian schools. The purpose of this study was to reveal how school counsellors are facing the problems of cultural and economic crisis. The study showed how they perceive this crisis, what kind of knowledge and experience they have in this field of work, how skilled they feel and how they judge the significance of the impact of individual school workers in resolving this issue. We believe that school counselling service in basic and secondary schools can do much to resolve problems that arise from cultural and economic crisis, especially with education for social responsibility. Social responsibility contributes importantly to solving many complex problems such as: increasing disparities, social injustice, environmental change ... For the quality of life and for solving this problem it is necessary to understand the fact that absolutely everything on our planet and in our society is intertwined, interdependent and connected. The education for social responsibility can contribute to improving the overall quality of life (well-being at the societal level and the individual) and strengthen human solidarity. It turns out that the concept of corporate social responsibility is effective

against current economic and cultural crisis. In the article we want to point to the issue of cultural and economic crisis and the importance of school counsellors, who can help solving this crisis, which is getting more and more involved in our lives, with the concept of social responsibility and education for social responsibility. As the survey showed, school counsellors are aware of their role in solving this problem and have some experience. However, we must draw attention to the lack of knowledge and the need for additional education and training of counsellors for the implementation of social responsibility in the existing school practice. In doing so, we think, for example, implementation of workshops, projects, as well as talking with students with the aim of education for social responsibility.

LITERATURA

Bajd, Barbara, Leščanec, Tina. 2011. The influence of the eco-school and healthy school projects on environmentally responsible behaviour of primary school pupils. V *School and health for the 21st century*, (ur). Even Řehulka, 79–86.

http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/40/texty/2_Vychova_a_pece_o_zdravii_ANG.pdf#page=79

Bidney, David. 1946. *The concept of cultural crisis*. Pridobljeno 7. 11. 2013. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1946.48.4.02a00030/pdf>. (Pridobljeno 14. 5. 2014)

Bučar Ručman, Aleš. 2004. *Nasilje in mladi*. Novo Mesto: Klub mladinski kulturni center.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi et al. 1999. *Programske smernice. Svetovalna služba v osnovni šoli*. Pridobljeno 7. 11. 2013.

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Programske_smernice_za_svetovalno_sluzbo_v_osnovni_soli.pdf

Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 2009. *Programske smernice. Svetovalna služba v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah ter strokovnih šolah in v dijaških domovih*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 7. 11. 2013.

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/ministrstvo/Publikacije/Programske_smernice_SS.pdf

EU. 2011. *Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions: A Renewed EU Strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*. European Commission. Com(2011) 681 Final. Brussels.

Filipič, Katja. 2002. Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 51 (3): 197–206.

Filipič, Katja. 2012. O pravnih vidikih odzivanja na nasilje v družini. V *(O)krog nasilja v družini in šoli: soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*, 43–74. Pridobljeno 10. 5. 2014. http://projekti.inst-krim.si/fileadmin/user_upload/Okrog_nasilja_v_dru%C5%BEini_in_%C5%A1oli.pdf

Gril, Alenka, Videčnik, Asja. 2011. *Oblikovanje državljanske identitete mladih v šoli*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 12. 5. 2014. http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/digitalna_knjiznica/Documenta_3_ISBN_978-961-270-079-9_SWF/isbn_978-961-270-079-9_swf_files/dk_cc%202.5_documenta_3_isbn_978-961-270-079-9.pdf

- Heinemann, Friderich. 2011. Economic crisis and morale. *Eur J Law Econ.* 32: 35–49.
- Hrast, A. idr., ur. 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013. *Zborniki posvetovanj 'Družbena odgovornost in izzivi časa, vsi na CD: Hrast, A., Mulej, M., Kojc, S., ur. (2013): Education and communication for more social responsibility.* Maribor: IRDO.
- ISO. 2010. *ISO 26000*. Pridobljeno 28. 10. 2013. http://www.iso.org/iso/ discovering_iso_26000.pdf.
- Javornik Krečič, Marija. 2008. *Pomen učiteljevega profesionalnega razvoja za pouk.* Ljubljana: i2.
- Kolar, Tomaž, Žabkar, Vesna, Brkić, Nenad, Omeragić, Ismir. 2010. *How crisis affected consumers attitudes and values in Slovenia and Bosnia and Herzegovina.* Fifth International Conference of the School of Economics and Business in Sarajevo. Pridobljeno 9. 11. 2013. <http://connection.ebscohost.com/c/articles/79299816/how-crisis-affected-consumers-attitudes-values-slovenia-bosnia-herzegovina>
- Lesar, Irena. 2009. *Šola za vse? Ideja inkluzije v šolskih sistemih.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Lešnik Mugnaioni, Doroteja. 2012. Kako celostno preprečevati nasilje v šoli. V *(O)krog nasilja v družini in šoli: soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*, 145–171. Pridobljeno 10. 5. 2014. http://projekti.inst-krim.si/fileadmin/user_upload/Okrog_nasilja_v_dru%C5%BEini_in_%C5%A1oli.pdf
http://ww.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/Zalozba/pdf/Lesar_Sola_za_vse.pdf
- McElearney, Aisling, Adamson, Gary, Shevlin, Mark, Tracey, Anne, Muldoon, Bronagh, Roosmale Cocq, Selina. 2007. Independent School Counseling: Profiling the NSPCC Service Experience. *Child Care in Practice.* 13 (2): 95–115. Pridobljeno 3. 11. 2013. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13575270701214121#.U2oEqvl_vKE
- Muršič, Matija. 2012. Prekiniti krog nasilja (za varnejše družine in vzgojno-izobraževalne zavode). V *(O)krog nasilja v družini in šoli: soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*, 7–42. Pridobljeno 10. 5. 2014. http://projekti.inst-krim.si/fileadmin/user_upload/Okrog_nasilja_v_dru%C5%BEini_in_%C5%A1oli.pdf
- Mulej, Matjaž. 2013. *Dialectical Systems Thinking and the Law of Requisite Holism.* Litchfield, Arizona: Emergent Publications.
- Musil, Bojan, Lavrič, Miran. 2010. Vrednote, trajnostni način družbenega delovanja in vizije prihodnosti. V *Mladina 2010. Končno poročilo o rezultatih raziskave*, 323–346. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta (izdelava). Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za mladino.
- Oxford English Dictionary.* b. l. Pridobljeno 29. 10. 2013. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/crisis?q=crisis>
- Pârgaru, Ion, Gherghina, Rodica, Duca, Ioana. 2009. The role of education in knowledge-based society during the economic crisis. *Aunales Universitatis Apulensis Series Oeconomica.* 11 (2): 464–651. Pridobljeno 3. 11. 2013. <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1120092/04.pdf>
- Deal, Terrence E., Peterson, Kent D. 2002. *Shaping School Culture Fieldbook.* San Francisco: Jossey-Bass.

- Privošnik, Nataša, Urbanc, Klara. 2009. Šolska svetovalna služba v spremembah vzgoje in izobraževanja. *Sodobna pedagogika*. 60 (1): 410–419. Pridobljeno 7. 9. 2013. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-IZEDNMO0/>
- Prosenak, Damijan, Mulej, Matjaž. 2008. O celovitosti in uporabnosti obstoječega koncepta družbene odgovornosti poslovanja. *Naše gospodarstvo*. 54 (3/4): 10–21.
- Prostovoljstvo.org. b. d. *Krepitev vrednot nenasilja*. Pridobljeno 12. 5. 2014. <http://www.prostovoljstvo.org/aktivnosti/prostovoljstvo-v-vzgoji-in-izobrazevanju/krepitev-vrednot-nenasilja>
- Resman, Metod. 2008. Svetovalno delo v vrtcih in šolah. *Sodobna pedagogika*. 58 (2): 6–25.
- Rožman, Laura. 2011. *Vrednotni vidik zasebnosti med mladimi v Sloveniji*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru. Filozofska fakulteta.
- Rupnik Vec, Tanja, Gonza, Janja. 2010. V osmih korakih do vizije šole. *Iskanja*. 29 (39/40): 80–96.
- Schaffner Goldberg, Gertrude. 2012. Economic inequality and economic crisis: a challenge for social workers. *Social Work*. 57 (3): 211–224.
- Schwartz, Wendy. 1994. Anti-Bras and Conflict Reolution Curricula. *Theory and practice*. Pridobljeno 7. 11. 2013. <http://www.ericdigests.org/1995-2/bias.htm>
- Sedmak, Martin, Medarič, Zoran, Simič Blanka. 2006. *Analiza družinskega nasilja v Sloveniji – predlogi preventive in ukrepov*. Koper: Univerza na Primorskem.
- SSKJ. 2000. Pridobljeno 29. 10. 2013. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>.
- Szpociński, Andrzej. 2006. The Crisis of Cultural Canons in Postmodern Society. *International Journal of Sociology*. 36 (4): 80–95.
- Šarotar Žižek, Simona, Mulej, Matjaž. 2010. Družbena odgovornost na temelju zadostne in potrebne celovitosti posameznikov ter njihovega blagostanja – možen odgovor na finančno, gospodarsko in družbeno krizo iz leta 2008. *Naše gospodarstvo*. 56 (3/4): 19–32.
- Židan, Alojzija. 2007. *Vzgoja za evropsko demokracijo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Pridobljeno 12. 5. 2014. <http://knjigarna.fdv.si/s/u/pdf/201.pdf>

Asist. Laura Rožman, Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije,
Celje, laura.rozman@mfdps.si

Dr. Branka Čagran, Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru,
branka.cagran@um.si

